FETH

٤٨﴾ سُورَةُ الْفَتْحِ

Sûrei «Fetih» Medenîdir. Fakat Medînenin içinde nâzil olmuş ma'nâsına değil, hicretten sonra nâzil olmuş ma'nâsına Medenîdir. Çünkü hicretin altıncı senesi seferde Hudeybiye dönüşünde Mekke civarında nâzil olmuştur. Alûsînin naklettiği vechile: İbni ebi şeybe, Ahmed, Buharî tarihinde ve Ebu Davud ve Neseî ve daha bir cemaat İbni Mes'uddan şöyle tahric eylemişlerdir ki: Resulullah sallallahü aleyhi vesellem ile beraber Hudeybiyeden dönmüştük, ya'ni hicretin altıncı senesi ki aleyhissalâtü vesselâm ona Zilkı'denin hilâlinde isneyn günü çıkmıştı, orada on küsur - bir kavilde yirmi - gün durdu, sonra avdet buyurdu, yürüdüğümüz sırada idi ki ona vahiy geldi, vahiy geldiği vakıt da üzerine şiddet gelirdi, derken açıldı, kendisinde maşaallah sürur vardı: o vakıt bize « إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا » nâzil olduğunu haber verdi اهـ. Ahmed ve Buharî ve Tirmizî ve Neseî ve İbni mâce ve İbni Merduye de Ömer ibnilhattab radıyallahü anhten şöyle tahric etmişlerdir: demiştir ki Resulullah sallallahü aleyhi vesellem ile seferde idik, ona bir şeyden üç kerre suâl ettim, cevab vermedi, ben de devemi sürdüm, sonra nâsın önüne

geçtim, ve hakkımda Kur'an indirilmesinden korkmuştum, çok durmamıştım bir bağıran işittim, bana bağırıyordu, korktum, zannediyordum ki hakkımda bir şey nâzil oldu, vardım Hazreti Peygamber sallallahü tealâ aleyhi vesellem buyurdu ki: bu gece üzerime bir Sûre indirildi, bana Dünya ve mâfîhâdan daha sevgili «

اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا۟ لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَاتَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَاَخَّرَ» Yine Ahmed ve Ebu Davud ve gayrilerinin

Sh:»4402

Mücmi' ibni Cariyetel'ensarîden tahric ettikleri bir hadîsi sahihte aleyhissalâtü vesselâmın Hudeybiyeden hareketinden sonra nüzulünü ve bunun. «Küraulğamim» yanında olduğunu ve aleyhissalâtü vesselâmın onu râhilesi üzerinde nâsa karşı okuduğunu ifade eder. İbni Sa'dın ondan rivayetinde de bunun Dacnanda olduğuna delâlet vardır. Ve bu Bikaîden naklolunmuştur. Dacnan, Kamusta mezkûr olduğu üzere Mekke kurbünde bir dağdır. Bunlar gösteriyor ki nüzulü Mekke ile Medîne arasında olmuştur. Böyle olanlara da Medenî denildiği meşhurdur. Zira Medenî hicretten sonra nâzil olandır ki gerek Medînede olsun gerek Mekkede, gerek seferde, Mekkî de Medîneye hicretten evvel nâzil olandır.

Âyetleri - Yirmi dokuzdur.

Kelimeleri - Beş yüz altmıştır.

Harfleri - İki bin dört yüz otuz üçtür.

Fâsılası - Hep ا harfidir.

İki Sûre arasındaki münasebet de baştan ahire vücuh ile aşikârdır: biri mukaddem, biri talî demektir. Zira nusrat ve zafer ma'nâsına fetih islâhı bâl ile kıtâle müterettibdir. Orada istigfar ile emredilmiş, burada mağfiretin vukuu haber verilmiş, ona istibdal inzariyle hıtam verilmiş, buna fütuhat tebşiriyle ibtida olunmuştur.

İbni Sa'dın rivayet ettiği Mücmi' ibni Cariye hadîsinde varid olmuştur ki Cebrâil aleyhisselâm bu Sûre ile nâzil olduğu zaman; tehnie ederiz seni ya Resulallah demiş, Cibril, tehnie edince müslimanlar da tehnie

etmişlerdir. Bu Sûrede islâmın bütün edyâne galebesi de va'd olunmuştur.

Sh:»4403

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ﴿٢﴾ لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَاتَقَدَّمَ
مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَاَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا
مُسْتَقِيمًا ﴿٣﴾ وَيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا عَزِيزًا ﴿٤﴾ هُوَ الَّذِى
اَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِى قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوٓا اِيمَانًا مَعَ
اِيمَانِهِمْ ۗ وَلِلّٰهِ جُنُودُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا
حَكِيمًا ﴿٥﴾ لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ ۚ وَكَانَ ذٰلِكَ
عِنْدَ اللّٰهِ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٦﴾ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ
وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّآنِّينَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ ۚ عَلَيْهِمْ
دَآئِرَةُ السَّوْءِ ۚ وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ۖ
وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿٧﴾ وَلِلّٰهِ جُنُودُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَكَانَ

اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٨﴾ اِنَّآ اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٩﴾ لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ ؕ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَصِيلًا ﴿

Sh:»4404

﴿١٠﴾ اِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ ؕ يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيهِمْ ۚ فَمَنْ نَكَثَ فَاِنَّمَا يَنْكُثُ عَلٰى نَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَوْفٰى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللّٰهَ فَسَيُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿

Meali Şerifi

Elhak biz sana bir fethi mübîn açtık 1 Ki Allah senin zenbinden geçmişini ve geleceğini mağfiret buyurup üzerindeki ni'metini tamamlıyacak ve seni dosdoğru bir caddeye çıkaracak 2 Ve nazîrsiz bir muzaffariyyet ile seni Allah mansur ve muazzez kılacak 3 O, odur ki mü'minlerin kalblerine o sekîneti indirdi, iymanları üstüne iyman artırsınlar diye 4 Öyle ya Allahındır bütün o Göklerin ve Yerin orduları ve Allah, bir alîm,

hakîm bulunuyor 5 Mü'minleri ve mü'mineleri ebediyyen içinde kalmak üzere altından ırmaklar akar Cennetlere koymak ve kabâhatlerini taraflarından keffaretleyip örtmek için ki Allah yanında bu bir fevzi azîm bulunuyor Ve o Allaha sûi zanneden Münafıkları ve Münafıkaları ve Müşrikleri ve Müşrikeleri, o kötülük kirdâbı başlarına dönesileri ta'zib etmek için ki Allah onlara gadab etmiş, lâ'net etmiş ve kendilerine Cehennemi hazırlamıştır, ona gidiş de ne fenâdır 6 Allahındır evet, o Göklerin ve Yerin bütün orduları ve Allah, bir azîz hakîm bulunuyor 7 Elhak biz seni hem bir şâhid gönderdik hem bir mübeşşir hem bir nezîr 8 Ki Allaha ve Resulüne iyman edesiniz de bunu takviye ve tevkır edip ona sabah akşam tesbih edesiniz 9 Her halde sana biy'at edenler mahzâ Allaha biy'at ederler, Allahın eli onların elinin üstündedir, onun için her kim cayarsa sırf kendi aleyhine cayar, her kim de Allaha ahid verdiği şeyi iyfâ ederse o da ona yarın bir ecri azîm verecektir 10

Sh:»4405

1. ﴿اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾ Elhak biz sana bir fethi mübîn açtık - istıkbali açan: ileride vuku' bulacak bir çok fetihlerin mebdei olan bir fetih. Ba'zı müfessîrin bunu Mekkenin fethini va'd diye telâkkî etmişlerse de cumhur bunun Hudeybiye sulhunu ıhbar olduğunu söylemişler. İbni Abbas,

Enes, Şa'bî ve Zührîden de böyle rivayet eylemişlerdir. İbni atıyye buna « وهو الصحيح » demiştir. Ma'lûm ki fetih, aslında açmak, ya'ni kapalılığı gidermektir. Bir memleketi fetih de Keşşafın beyanı vechile ona harbli veya harbsız, unveten ve sulhan zafer bulmaktır ki zafer bulmadıkça kapalıdır. « فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوٓا اِلَى السَّلْمِۚ وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَۚ » mısdakına muhalif gibi görünen Hudeybiye sulhunun bir fetih olması eshabdan ba'zılarına bile hafî kalmıştı. Cenabı Allah bunun bir fethi mübîn olduğunu beyan buyurmuştur. Evvelâ bir fetholması: gerçi Peygamber bunda bir harb için değil, bir ömre niyyetiyle hareket etmiş ve kurbanlıklar sevkeylemişti, fakat müşrikler çarpışmayı kurmuştu, şiddetli bir kıtâl olmamış, lâkin tarafeynden ok ve mancınık atışmak olmuş « وَهُوَ الَّذِى كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ اَنْ اَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْۜ » buyurulduğu üzere müslimanlar müşrikleri mağlûb edip diyarlarına sokmuşlardı ve sulha müşrikleri mağlûb edip diyarlarına sokmuşlardı ve sulha müşrikler talib olmuşlardı. Saniyen bunun bir fethi mübîn olmasına gelince: bu sulh ile ilk evvel müslimanlığın âlemde bir Devlet olarak mevcudiyyeti düşmanları tarafından dahi tasdık olunarak bir mukaveleye rabt edilmiş bulunuyordu. Bu suretle bu bundan sonra zuhura başlıyacak bir silsilei fütuhatının başı ve fatihası olmuş ve bundan sonraki islâm fütuhatından her biri bunun tahtinde bir şu'besi mesabesinde olarak mev'ud bulunmuş oluyordu ki Sûrenin başı bunu ilâhî bir lisan ile iyzah etmektedir. Filvakı' yine Sûrenin içinde

Fethi, karîb diye işaret olunduğu üzere bunu pek yakından Hayber fethi ta'kıb etmiş, sonra da Mekke fetholunmuş,

Sh:»4406

sonra da islâmın bütün edyâne galebesi va'd buyurulmuştur. Zührî demiştir ki: Hudeybiye fethinden büyük bir fetih olmamıştır. Bu sâyede Müşrikler Müslimanlarla ihtilâta girişmiş ve sözlerini işitmeğe başlamış ve bu onların kalblerinde yer etmiş ve binaenaleyh üç sene zarfında bir çok halk müsliman olarak islâmın çoğalmasına sebeb olmuştur اهـ. Bütün bunlar sûrei Muhammedin başında geçen âyetlerin feyzı hukmüdür.

MÜBÎN, açık, parlak, yâhud ilersini açan gösteren demektir. Cenabı Allah bu fethin mübîn olmasının hikmetini şu dört vechi cem'ile beyan buyuruyor: - 1) Mağfiret, - 2) itmamı ni'met, - 3) bir sıratı müstekıme hidayet. - 4) nasrı azîz. Ya'ni bunların her birini ayrıca değil mecmuunu birden bir hikmet olmak üzere bir lâmi akıbet ile şöyle buyuruyor: 2.

﴿لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَاتَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَاَخَّرَ﴾ ki Allah senin zenbinden

mâtekaddem ve mâteahhari: geçmişi ve geleceği mağfiret buyura - Kazıy Beyzavî der ki: fetih küffara cihad ile şirkin def'ine ve dînin i'lâsına ve nüfusı nakısanın tedricen ihtiyarlarıyle tekemmül edebilmeleri için kahran sevkına ve zuafâyı zalemenin elinden tahlîsa say etmenin bir netîcesi olmak i'tibariyle mağfiret fetha ıllet kılınmıştır اهـ. Ki murad ılleti gaiyye, ya'ni hikmettir. Demek olur ki buradaki feth-u mağfiret Sûrei Muhammeddeki « وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ » emrine imtisalin cevabı ve semeresi olmuştur. Alûsî der ki: fetih, « اِنَّا فَتَحْنَا » diye azamet nuniyle isnad olunduktan sonra mağfiretin « لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ » diye ismi celâl ile isnad olunması şu nükteye işaret olabilir ki fethi Allah tealâ vesait ile icra buyursa da «mağfireti» zatı subhânîsi doğrudan doğru kendisi yapar, ba'zıları şunu tasrih etmişlerdir ki büyüklerin kendilerinden biz diye mütekellim maalgayr sıgasıyle ta'bir âdetleri kendilerinden sadır olan fiıllerin ekseriya tevabi' istıhdam etmek suretiyle olmasındandır. Buna nasrın « وَيَنْصُرَكَ اللّٰهُ » diye ismi celîle isnad olunmasıyle i'tiraz da

Sh:»4407

edilmez اهـ. «

﴿وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ﴾ ﴿وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا

﴿اللّٰهُ﴾ » hakikatlerine işaret olunmuş demek daha açık olacaktır. Zenbin mâtekaddem ve mâteahhari geçmişi ve geleceği hepsini ihatadan kinâyedir. Bu suretle Peygambere cemîi zünübdan mağrifetle tahâret ve berâet tebliğ buyurulmuştur. Ancak matekaddem ta'biri zenbin vukuunu iş'ar ederse de mâteahhar ta'biri farz olduğunu ıhtar eyler. Bunun için burada Peygamberden suduru melhuz olan zenbin ne olabileceği hakkında bahis yapılmıştır. Muhyiddîni Arabî gibi ba'zıları murad, ümmetin zenbi olduğuna kail olmuşlardır. Netekim «

«﴿لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ﴾ ﴿فَاِنْ كُنْتَ فِى شَكٍّ﴾

âyetlerinde murad Peygambere değil, dolayısiyle ümmete hıtab olduğu müttefekun aleyhtir. Ancak bu te'vil «وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ» âyetinde yaraşmaz. Ba'zıları da demişlerdir ki zenbin vukuu murad olmıyarak terkîbin hey'eti mecmuası ademi muahazeden kinâyedir. Ekser müfessirînin kavlince ise vahiy varid olmıyan hususattaki ictihadatında mekamına nisbetle hilâfı evlâ kabîlinden olan ıhtıyarlarıdır ki «عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ» gibi hıtabatı ilâhiyye ile ıhtar buyurulmuştur. Buna zenb tesmiyesi mekamı risâlete nisbetledir. Çünkü «حَسَنَاتُ الْاَبْرَارِ سَيِّئَاتُ الْمُقَرَّبِينَ» dir. Buradan bundan böyle risâlet vazifesinin iyfasında evvelki mihan-ü mezâhimin ağırlığı kalmıyacağına da istidlâl olunabilir. Netekim sûrei «İnşirah» ta «وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ اَلَّذِى اَنْقَضَ ظَهْرَكَ» buyurulmuştur. Semeratı iktitaf

olunmağa başlıyan vazifelerin müşkilâtı muvaffakıyyet neş'eleriyle örtülmüş olur.

﴿وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ﴾ Ve üzerindeki ni'metini temamlaya - risaletteki muvaffakıyyetine bir

de mülk zammolunmak gibi dinî ve dünyevî ni'metler ifaza eyleye

﴿وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا﴾ ve seni bir sıratı müstekîme hidayet kıla - gerek rısâletin

iyfasında ve gerek riyâsetin merasimini edâda doğrudan doğru Allahın rızasına irdiren bir istikamet yoluna

çıkara ki bu yol «

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ اُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ؕ» mantukunca

Sh:»4408

bütün insanlığın nümunei imtisalı olmak üzere umurı islâmın ağyar te'sîratından azâde olarak mahza şer'ı

hak dairesinde bilistıklâl idaresi yoludur. Gerçi aslı istikamet fetihten evvel de mevcud ve gidilen yol o yol

ise de fetihden sonra istıklâlin resmen haric ve dahilde tanınmasiyle hidayet ve tevfık başkaca bir vuzuh ve

revnak kesbetmiş ve bundan böyle « سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِى الْاٰفَاقِ وَفِى اَنْفُسِهِمْ

» mısdakınca büyüyüp inkişaf etmek nevbetine girmiştir. Onun için de buyuruluyor ki 3.

﴿وَيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا عَزِيزًا﴾ ve Allah seni azîz bir nasr ile, ya'ni misli bulunmaz

bînazîr bir nusrat-ü zafer ile, mansur ve muazzez kıla - bu da « لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ » ile tavzıyh olunacaktır. İşte bu fetih böyle mübîn bir fetihtir. 4. ﴿هُوَ﴾ o - Allah ﴿الَّذِى﴾ o zati celîldir ki ﴿اَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِى قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ mü'minlerin kalblerine o sekineti indirdi -

SEKÎNET, sükûn ve itmi'nan, sebat ve temkin ma'nâsına masdardır ki nefisteki telâş ve halecanın kesilmesiyle hasıl olan ve kalb oturması, yürek ısınması, gönül rahatı ta'bir olunan huzur ve sükûn haline veya onun men'şeine isim dahi olur. Sekînetin inzali halk-u iycadı demektir. Şanının yüksekliğine iyma için inzal ta'bir buyurulmuştur. Ragıb der ki: Allah tealânın kuluna ni'metini inzali ı'tası demektir. Ki ya o şey'in kendisini inzal ile olur Kur'anın inzali gibi, yâhud da esbabını indirip ona hidayet etmekle olur. Demiri ve saireyi indirmek gibi اهـ. Maamafih burada kondurmak kalblerini sekînete menzil ve makarr yapmak ma'nâsına da olur. Hazreti Alîden bir rivayette de denilmiştir ki «sekînet mü'minin kalbine sâkin olup onu te'min eyliyen bir melektir. Sekîne hakkında Futuhati Mekkiyyenin şu müteleası hoştur: Sekînetin başlangıcı, emri her vechile ihata tarikıyle mütaleadır. Böyle olmayınca sekînet sahih olmaz.

Sh:»4409

İbrahim aleyhisselâm «

رَبِّ اَرِنِى كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰىؕ قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْؕ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِىؕ » dedi, itmi'nanı bed'i sekîne yaptı, çünkü ona ıhyanın vücuhu muhtelif gelmişti, kendisini her taraftan çekiştiriyordu. Allah tealâ ona keyfiyyeti müşahede ettirince o muhtelif vücuhtan gelen cezbelerle ıztırabdan sükûna iriverdi: işte bu suretle matlûbun husul, yâhud tahsılinden yeis o matlab hakkında sekînetin başı olduğu gibi korkulan şeylerde de lâyıkı vechile böyle olur. İnsan böyle iymanın şartlarını tekmil edip muhkemleyince haktan o mü'minin kalbine bir tecellî hasıl olur ki o tecellîye zevk tesmiye edilir. O sekîneti o sıfattaki mü'minin kalbinde o husule getirmiştir ki o sekînet onun için iyman vakı' olacak gaib emrin husulüne bir kapı ve bir merdiven olsun da onun beraberinde evvelki emrin müeddasına vücuh ile sükûn yüz gösterip esbaba alışmış olan kimselerin esbaba sükûnü gibi bir emri mu'tad halini alsın. Bu ise asla gaybden olmaz; belki zevkten, ya'ni muayeneden olur. Meselâ insanın yanında bir günlük nefakası bulunursa o günün vereceği ıztıraba karşı nefis bir sekînet bulur. Çünkü nefakasının milkinde husulünü bilmuayene görmektedir. İşte nezdinde iyman bu derece hukmü tahtinde hasıl olmuş ise o, sekînet sahibidir. Ve eğer insan, iymanın hukmü altında ıyan kendisine münazea ediyorsa onda sekinet

hasıl olmamıştır. Şu da bilinmeli ki: kalblerin ittisaf ettiği maâni, ba'zan Allah tealâ onların kullarından dilediği kimselerin nefislerinde husulüne haricden bir alâmet de yapar, o alâmete de nefiste hasıl olan ma'nânın ismi verilir. Ki o, onun kalbinde husulüne alâmet olduğu bilinmek için. Netekim Benî İsraîlin tâbûtunda böyle bir sekîne konulmuştu ki o bir şekil, bir suret idi, ıhtilâflı olan tafsıline lüzum yok, o suretin bir halinden veya bir hareketinden nusrat ma'nâsı anlıyarak kalbleri onu görünce sükûnet bulurdu, alâmet olan o surete de sekîne denilmişti. Fakat ma'lûm olan sekînenin mahalli ancak

Sh:»4410

kalbdir. Allah tealâ bu ümmet için sekînetin husulüne kendilerinin harcinden bir alâmet yapmamıştır. Onlar için onun kalblerinde husulünden başka bir alâmet yoktur. Bu ümmetin sekîneti Benî İsraîlde olduğu gibi hariçten bir delîle muhtac olmaksızın bizzat kendi nefsinde kendine delîldir. Sekînetin mebdei anlaşıldıktan sonra kendisine gelelim: sekînet şol emirdir ki nefis onunla kendisine edilen va'de veya kendisinde hasıl olan bir matlûba sükûnet bulur. Buna sekîne yâhud sekînet denilmesi şunun içindir ki bu hasıl olunca nefsin diğer cihete olan esintilerini keser atar, netekim bıçağa sikkîn denilmesi onunla sahibinin kesecek şeyleri kesmesinden dolayıdır. Ve bu lâfız sükûnden müştaktır. Sükûn ise hareketin zıddı olan sübuttur.

Çünkü hareket bir nakledir. Sekînet ise nefsin mutmeinn olduğu şey üzerine sübut verir ki velevse hareket olsun. İşte sekînetin hakıkati budur. Ve bu ancak bir mutalea veya müşahededen olabilir. Bu sebeble mü'minlerin üzerine iner ve inmesiyle onları bulundukları iyman mertebesinden muayene makamına nakleder. Ve böyle ıyan ile iymanlarını katlar ﴿لِيَزْدَادُوٓا اِيمَانًا مَعَ اِيمَانِهِمْ﴾ ki iymanları ile beraber iyman artırsınlar diye - basît olan aslı iymanda ziyade ve noksan olmasa bile müeyyidatı arttıkça iymanın kemalinin de artacağında şübhe yoktur. Bir de iymanın esbab ve müteallikatı arttıkça aslı tevhid olan iyman bir ağaç gibi füru' ve şuabatını artıra artıra nüşû ve nema bularak nihayet matlûb olan meyvelerini verir. Aslı iymana nazaran ise ziyade ve noksan, şiddet ve za'f ile tefsir olunur, çünkü asıl tasdık kemmiyyet kabîlinden değildir.

﴿وَلِلّٰهِ جُنُودُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ﴾ ve Göklerin ve Yerin orduları hep onundur. - Sekînetin mebdei olan ihatalı görgü ile bütün eşyayı Allah tealaya teslime işarettir. Ya'ni

Gökleri

ve Yeri tutan yukarıda ve aşağıda mevcud olan bütün kuvvetler onundur. Dilediğine dilediği gibi nusrat

verir ve işte mü'minlerin kalbine indirdiği sekînet de onun cünudundan biridir. Onunla Cahiliyyenin verdiği galeyanlar def'edilerek iymanlar arttırılır, o sayede haller, salâhlar, muvaffakıyyetlerle öyle büyük fetihler kazanılır ﴿وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ ve Allah bir alîm hakîm bulunuyor - her şeyi ve bütün umuru kemali ılmile bilir ve hikmet ile takdir ve tedbir eyler. Binaenaleyh Gökteki ve Yerdeki bütün o orduları da ılm-ü hikmetiyle dilediği gibi gâh birbirine taslıt ederek ve gâh beyinlerinde sulh yaptırarak tedbir ve idâre eder, şunun için ki 5. ﴿لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ الخ۰۰۰﴾ - bu « لام » ın « لِيَغْفِرَ » gibi «fetha» veya « يَنْصُرَكَ اللّٰهُ » ye yahud « لِيَزْدَادُوٓا » ye müteallık olması ihtimalleri de söylenmiş ise de Zemahşerî gibi muhakkıkînin muhtarına göre « عَلِيمًا حَكِيمًا » dan münfehim olan ılm-ü hikmetin, makama tatbık ve tefrime müteallıktır ki şöyle demek olur: o orduları idare eden ılm-ü hikmetin füruatından birisi de mü'minlerin kalblerine sekîneti indirip Hudeybiye sulhune ısındırarak büyük fütuhata ihzar etmesidir. Bunu böyle yapması da şu hikmet içindir ki mü'minlere ondaki ni'metlerini tanıtsın, şükrünü eda etsinler, sevaba müstehıkk olsunlar de onları Cennetlerine koysun, fevzi azîm olan en büyük murada irdirsin. Bunu hoşlanmıyan Münafıkları ve Müşrikleri de 6. ﴿وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ﴾ - buyurduğu vechile muazzeb kılsın. Münafıkların müslimanlara zararı müşriklerden daha çok olduğu için evvelâ onların ta'zibi söylenmiştir. ﴿الظَّآنِّينَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ﴾ Allaha sûi zannedenler - ki Allah Peygamberine ve

mü'minlere yardım etmez sanırlar,

Sh:»4412

Peygambere ve mü'minlere kötülük gözetirler, geleceği vechile « لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ اِلٰى اَهْلِيهِمْ اَبَدًا » derler, hatta kendi haklarında da iyman edip husni himmet besleyib de Allahdan hayr-ü rahmet istemezler. Hasılı Allaha karşı doğru zanda bulunmazlar ﴿عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ﴾ kötülük dâiresi, ya'ni fesad girdâbı yâhud kasırgası başlarına dönesiler! 7. ﴿وَلِلّٰهِ جُنُودُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ﴾ evet Göklerin ve Yerin orduları Allahındır. - Bunu iki def'a ihtarın hikmeti hakkında demişlerdir ki Allah tealânın hem rahmet orduları hem de azâb orduları bulunduğuna tenbihtir. Bu ikincisinden murad cünudı azâbdır. Netekim ızzet vasfını ıhtar ile «azîzen hakima» buyurulmuştur. Evvelkisi tebşir ikincisi inzar siyakında olmak üzere zikrolunmuştur. Onun için her iki haysiyyeti cem'ile buyuruluyor ki 8.

﴿اِنَّآ اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا﴾ elhak biz seni bir şâhid olarak gönderdik - Fahruddini Razî der ki: burada müfessirîn « وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا » medlûlünce ümmetin fiıllerine şâhid demişlerdir. Lâkin evlâ olan «

شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ

buyurulduğu vechile « فَاعْلَمْ اَنَّهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ » emri mucebince Allahın birliğine şâhid demek olmasıdır. اهـ. ﴿وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا﴾ hem bir mübeşşir hem de bir nezîr - o şehadeti kabul edip mucebince amel edenlere müjdeci, etmeyenlere de inzarcı. Bu suretle Resul gönderilmenin faidesini beyan için de Peygambere ve ümmetine hıtaben buyuruluyor ki: 9.

﴿لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَصِيلًا﴾ burada bir kaç vechile ma'nâ vardır: birisi bu dört emrin her biri irsal, şehadet, tebşir, inzardan her birine müterettib olmaktır. Şöyle ki: irsal, Allaha ve Resulüne iymanı ıktıza eder, şehadet ta'ziri

ya'ni dînine nusrat ile takviyeyi, tebşir, tevkır ve ta'zîmi, inzarda azâbdan korunmak için tenzih ve tesbihi ıktıza eyler, yâhud her biri bu dördü ıktıza eyler. Bunların dördü mecmuu evvelkilerin her birine terettüb eder ki bu da ikinci ma'nâdır. Bu iki takdirde zamirler, hep Allaha raci'dir. Diğer bir ıhtimale göre de « وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ » zamirleri Resule « وَتُسَبِّحُوهُ » zamiri Allaha raci' olur ki bu surette « وَتُوَقِّرُوهُ » üzerinde vakıf vardır. Mushaflarımız da buraya vakfı mutlak işâreti olan « ط » konulması

bu ma'nâya göredir. 10. ﴿اِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ﴾ Muhakkak ki o sana biy'at edenler sırf Allaha biy'at ederler - çünkü Resule Resul olması haysiyyetiyle itaat onu gönderene itaattır. «مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ», sûrei «Tevbe» de «اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ» âyetine bak. Bunun nüzulü biraz sonra geleceği vechile Hudeybiyede ağacın altında yapılan biy'atı rıdvan hakkındadır. Kaçmamağa veya ölüme söz vererek biy'atleşmiş idiler. Fakat mefhum, ammolmak lâzım gelir. ﴿يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيهِمْ﴾ Allahın eli onların ellerinin fevkında - ya'ni mubâyea bir alım satım gibi el ele vererek karşılıklı bir mukavele ve muaveza halinde ise de hakikatte bundan istifade edecek olanlar onlardır. Çünkü Allahın eli onların ellerinin fevkındadır. İbni cerîr tefsirinde der ki: bunda iki vecih vardır: birisi: biy'at yaparlarken Allah eli onların ellerinin fevkında demektir. Çünkü onlar Allahın Peygamberine biy'at etmekle Allaha biy'at etmiş oluyorlardı. Birisi de: Allahın kuvveti onların kuvvetinin fevkındadır demektir اهـ. Birinci veche göre cümle, biy'atı tasvir halinde bir te'kid olarak Peygamber, Allah tealânın bir Resulü, ahkâmını icraya me'mur bir âleti olmak i'tibariyle Allahın bir eli gibi tasvir ve tahyil olunmuştur. Çünkü Allah tealânın kendisinden bir cüz' olmak ma'nâsına carihadan münezzehtir. İkinci ma'nâya göre ise cümlei istînafiyye olarak yed, kuvvet ve kudret

veya ni'met ma'nâsına te'vil olunmuştur ki ikisinin de hasılı bu biy'atten hasıl olan asıl faidenin biy'at edenlere âid olacağını beyandır. Onun için buna tefrian buyuruluyor ki:

﴿فَمَنْ نَكَثَ فَاِنَّمَا يَنْكُثُ عَلٰى نَفْسِهٖ﴾ bunun üzerine her kim cayarsa sırf kendi aleyhine olarak caymış olur ﴿وَمَنْ اَوْفٰى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللّٰهَ﴾ her kim de Allaha üzerine ahd verdiği şey'i iyfa ederse ﴿فَسَيُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا﴾ o muhakkak ileride ona büyük bir ecir verecektir - ki Cennet ve rıdvandır. Onda gözlerin görmediği kulakların işitmediği ve beşer kalbine henüz hutur bile etmemiş şeyler vardır.

﴿١١﴾ سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ شَغَلَتْنَآ اَمْوَالُنَا وَاَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا يَقُولُونَ بِاَلْسِنَتِهِمْ مَالَيْسَ فِى قُلُوبِهِمْ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا اِنْ اَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا بَلْ كَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢﴾ بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ اِلٰى اَهْلِيهِمْ اَبَدًا وَزُيِّنَ ذٰلِكَ فِى قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا ﴿١٣﴾ وَمَنْ

لَمْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ فَاِنَّآ اَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا ﴿

Sh:»4415

﴿١٤﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ
مَنْ يَشَآءُ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٥﴾ سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ
اِذَا انْطَلَقْتُمْ اِلٰى مَغَانِمَ لِتَاْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ اَنْ
يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللّٰهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذٰلِكُمْ قَالَ اللّٰهُ مِنْ قَبْلُ
فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا بَلْ كَانُوا لَايَفْقَهُونَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾
قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْاَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ اِلٰى قَوْمٍ اُولِى بَاْسٍ شَدِيدٍ
تُقَاتِلُونَهُمْ اَوْ يُسْلِمُونَ فَاِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللّٰهُ اَجْرًا حَسَنًا
وَاِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٧﴾
لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى
الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿

Sh:»4416

Meali Şerifi

Yakında diyecek sana o a'rabîlerden geri bırakılanlar ki: "bizleri mallarımız ve âilelerimiz oyaladı, onun için bize istiğfar ediver!" Kalblerinde olmıyan şey'i ağızlariyle söyliyecekler, de ki şimdi hakkınızda Allahdan kim bir şey'e mâlik olabilir eğer size bir zarar irâde buyurur yâhud bir menfeat irâde buyurursa? Doğrusu Allah ne yapıyorduğunuza habir bulunuyor 11 Doğrusu siz, Peygamber ve mü'minler ebeden âilelerine dönemiyecekler zannettiniz, ve bu, kalblerinizde allandı pullandı kötü zanna düştünüz de düşkün bir kavm oldunuz a 12 Her kim Allaha ve Resulüne inanmazsa bilsin ki biz, kâfirler için bir çılgın ateş hazırlamışızdır 13 Ve Allahındır hep o Göklerin, Yerin mülkü: kimine diler mağfiret buyurur, kimine de diler azâb eyler ve Allah bir gafur, rahîm bulunuyor 14 Yakında diyecek ki o geri bırakılanlar - sizler bir takım ganimetlere koştuğunuz vakıt onları almak için - "bırakın bizi arkanızdan gelelim", Allahın kelâmını tebdil etmek istiyecekler, de ki: siz bizim arkamızdan asla gelmiyeceksiniz, hakkınızda bundan evvel Allah böyle buyurdu, ona da diyecekler ki: hayır bizi kıskanıyorsunuz, hayır ince anlamazdırlar anlayışları az 15 De ki o geri bırakılan a'râbîlere: siz ileride şiddetli harb ehli bir kavme çağırılacaksınız, onlara muharebe edersiniz

yâhud müsliman olurlar. Eğer itaat ederseniz o vakıt Allah size güzel bir ecir verir ve eğer bundan evvel yaptığınız gibi aksine giderseniz sizi elîm bir azâb ile ta'zib eyler 16 A'maya harec yok, aksağa da harec yok, hastaya da harec yok bununla beraber her kim Allaha ve Resulüne itaat eylerse onu altından ırmaklar akan Cennetlere kor, ve her kim aksine giderse onu da elîm bir azâb ile ta'zib eyler 17

11. ﴿سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ﴾ - A'RAB, bedevîler. (Sûrei «Tevbe» de « اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا » bak). Resulullah Sallâllahü aleyhi vesellem Hudeybiye senesi Ömre için Mekkeye

Sh:»4417

gitmek istediği sırada Kureyşin bir tearruzu veya mümaneati ıhtimaline karşı Cüheyne, Müzeyne, Gıfar, Eşca', Düil, Eslem kabîlelerinin dahi seferber olarak beraber hareket etmesini istemiş ve maksadı harb olmadığını anlatmak için maıyyetinde kurbanlık hediyyeler dahi sevkeylemiş idi. Bu zikrolunan bedevî kabileler karşısında Kureyş ve Sekîf ve kinâne ve Mekkeye mucavir Ehâbiş denilen kabîleler gibi büyük bir düşman görerek gitmekten çekindiler, henüz iyman kalblerinde yerleşmemiş olduğu için Resulullah ile

beraber gitmeyip kaldılar, Muhammed ve eshabı bu seferden avdet etmez dediler. İşte burada Cenabı

Allah bunların bu sözlerini ve edecekleri ı'tizarı Resulüne henüz kendilerine vüsulünden evvel bildirmiş ve

öyle de olmuştur. 15. ﴿سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ﴾ o geri kalanlar -Ya'ni yine o zikrolunan A'rab

﴿اِذَا انْطَلَقْتُمْ اِلٰى مَغَانِمَ لِتَاْخُذُوهَا﴾ siz ganîmetler almak için gittiğiniz vakıt

diyecekler - rivayet olunur ki Allah tealâ Peygamberine Hayber gazâsını emreyleyip fethini va'd buyurmuş

ve oraya giderken o A'rabîlerin şöyle diyeceklerini de haber vermiş ve öyle de olmuştur. Evvel

gitmediklerine peşiman olarak o a'rabîler o vakıt diyecekler ﴿ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ﴾ bırakın bizi size

ittibâ edelim - ardınızca gidelim, böyle demekle ﴿يُرِيدُونَ اَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللّٰهِ﴾

Allahın kelâmını değiştirmek istiyecekler - çünkü Allah tealâ o ganîmetleri bilhassa Hudeybiye de

bulunanlara va'detmiş iken onlara iştirâk etmeğe kalkışarak Allahın va'dini tebdil etmek istiyecekler.

﴿قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا﴾ de ki siz bize asla ittiba' etmiyeceksiniz - ya'ni biz o ganîmetlere giderken

asla arkamızdan gelmeyin ﴿كَذٰلِكُمْ قَالَ اللّٰهُ مِنْ قَبْلُ﴾ bundan evvel, ya'ni siz

ittibâa

hazırlanmadan evvel Hüdeybiyye dönüşünde - Allah hakkınızda böyle söyledi ﴿فَسَيَقُولُونَ﴾ buna karşı da diyecekler ki ﴿بَلْ تَحْسُدُونَنَا﴾ hayır bize hased ediyorsunuz - size ganîmette iştirâk edeceğiz diye kıskanıyorsunuz ﴿بَلْ كَانُوا لَايَفْقَهُونَ﴾ hayır ince anlamıyorlar ﴿اِلَّا قَلِيلًا﴾ ancak pek az bir anlayışları var, mes'elenin fıkhını, ledünniyyatını anlıyacak bir halde değiller, ancak Dünyaya müteallık az bir anlayışları var, ganîmet denince gelmek isterler de ganîmete ne ile ne hakkile irilir, Peygambere karşı nasıl idarei kelâm edilir bilmezler, cehalet ile hased ediyorsunuz derler. Te'kidi nefiy suretinde « لَنْ » ile ittibaı nehyeden « لَنْ تَتَّبِعُونَا » men'i, ebedî olmadığına ve ganîmete irmek hakkı ancak Allah yolunda çarpışmakla hasıl olacağına tenbih ile istikbaldeki vukuatı ihbar sadedinde buyuruluyor ki: 16.

﴿قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْاَعْرَابِ﴾ de ki o geri kalan a'rabîlere ﴿سَتُدْعَوْنَ اِلٰى قَوْمٍ اُولِى بَاْسٍ شَدِيدٍ﴾ siz ileride şiddetli beis sahibleri, ya'ni kuvvetli harb ehli çetin bir kavme da'vet olunacaksınız -onlarla harb için çağırılacaksınız - ba'zıları bu kavım, Müseylimenin kavmı olan Benî hanîfe olduğunu rivayet etmişlerdir ki buna da'vet Hazreti Ebî bekir zamanında oldu. Ba'zıları da Fürs diye rivayet etmişlerdir ki: Hazreti Ömer, Medîne, Cüheyne, Müzeyne a'rabını Fâris kıtâline da'vet etmişti, diğer ba'zıları da Rum demişlerdir ki bu da'vet de Mûte ve Tebûk gazvelerinde Hazreti Peygamber tarafından başlamıştır. Ebû hayyan derki bu kaviller hasr için değil, misal

tarikıyle söylenmiştir.

Evvel ve âhir tehallüf hususunda ma'zireti olanlar için de buyuruluyor ki 17.

﴿لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ الخ﴾ a'maya

Sh:»4419

harec yoktur. ilh... - Ya'ni gitmek için tazyık yoktur, a'ma, topal, hasta geri kalabilir, bunlar ma'zurdurlar. Bununla beraber menhiy de değildirler. Kendi arzulariyle gidebildikleri takdirde meni'de olunmazlar. Başkalarına bâr olacak derece de olmamak şartıyle mudâafen me'cur bile olurlar. Netekim İbni ümmi Mektum radıyallahü anh Hazretleri a'ma olmakla beraber Kadisiyye harblerinin ba'zısında bulunmuş, bayrak tutmuştu. Ebû hayyan Bahirde der ki: eğer müslimanlar muhasara olunursa farzı cihad da vüs'u nisbetinde müteveccihtir. اهـ.

Mütehallifleri, ma'zurları zikirden sonra halîs mü'minlerin halini beyan ile buyuruluyor ki:

﴿١٨﴾ لَقَدْ رَضِىَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنينَ اِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ
الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فى قُلُوبِهِمْ فَاَنْزَلَ السَّكينَةَ عَلَيْهِمْ وَاَثَابَهُمْ
فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٩﴾ وَمَغَانِمَ كَثيرَةً يَاْخُذُونَهَا ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا
حَكيمًا ﴿٢٠﴾ وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَثيرَةً تَاْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ
هٰذِهِ وَكَفَّ اَيْدِىَ النَّاسِ عَنْكُمْ ۚ وَلِتَكُونَ اٰيَةً لِلْمُؤْمِنينَ وَيَهْدِيَكُمْ
صِرَاطًا مُسْتَقيمًا ﴿٢١﴾ وَاُخْرٰى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ اَحَاطَ
اللّٰهُ بِهَا ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَديرًا ﴿٢٢﴾ وَلَوْ قَاتَلَكُمُ
الَّذينَ كَفَرُوا لَوَلَّوُا الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَايَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصيرًا ﴿

Sh:»4420

﴿٢٣﴾ سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتى قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ
تَبْديلًا ﴿٢٤﴾ وَهُوَ الَّذى كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ
بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ اَنْ اَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصيرًا ﴿٢٥﴾ هُمُ الَّذينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ

الْحَرَامِ وَالْهَدْىَ مَعْكُوفًا اَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ ۟ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَآءٌ مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ اَنْ تَطَؤُهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِى رَحْمَتِهٖ مَنْ يَشَآءُ ۚ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿٢٦﴾ اِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلٰى رَسُولِهٖ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَاَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوٰى وَكَانُوٓا اَحَقَّ بِهَا وَاَهْلَهَا ۟ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿﴾

Sh:»4421

Meali Şerifi

Hakıkaten Allah o mü'minlerden râzıy oldu, ağacın altında sana biy'at ederlerken, ki kalblerindekini bildi de üzerlerine o sekîneti indirdi ve kendilerine bir yakın fethi sevab verdi 18 Bir çok da ganîmetleri ki onları alacaklar ve Allah bir azîz, hakîm bulunuyor 19 Size Allah bir çok ganîmetler va'd buyurdu, onları alacaksınız, şimdilik bunu size pişîn verdi ve sizden o nâsın ellerini çekti ki mü'minlere bir âyet olsun ve sizi

doğru bir caddeye çıkarsın 20 Bir diğerini daha ki ona henüz eliniz irmedi, fakat Allah onu ihata buyurmuştur, daha da Allah her şeye kadir bulunuyor 21 Eğer o küfredenler sizinle çarpışa idiler mutlak arkalarını döneceklerdi, sonra da ne bir veliy bulabileceklerdi ne de bir nasîr 22 Allahın öteden beri cereyan edegelen sünneti, Allahın o sünnetine bir tebdil de bulamazsın 23 Ve o dur ki onların ellerini sizden sizin ellerinizi de onlardan çekti Mekke deresinde onlara karşı size zafer vermişken, hem Allah, her ne yaparsanız basîr bulunuyor 24 Onlar o küfredip de sizi Mescidi haramdan ve durdurulmakta bulunan hediyyeleri mahalline varmaktan men'eden kimselerdir, eğer kendilerini bilmediğiniz bir takım mü'min erkekler ve mü'mine kadınları bilmiyerek çiğneyip de şânınıza o yüzden şeyn gelecek olmasa idi, Allah dilediğini rahmetine koyacağı için, eğer onlar çekilebilselerdi elbette içlerinden o küfredenleri elîm bir azâba düçar ederdik 25 O küfredenler kalblerinde o hamiyyeti: Cahiliyye hamiyyetini kaynattığı sıra, ki o vakıt Allah Resulünün ve mü'minlerin üzerine sekînetini indirdi ve onlara kelimei tekvâyı ilzam buyurdu, onlar da ona ehakk-u ehl idiler, evet, Allah her şeye alîm bulunuyor 26

18.

﴿لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ اِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾

- İşte yukarıda da zikri geçen bu biy'at, Hudeybiyede yapılan ve bu âyet mucebince Allah tealânın rızâsıyle mübeşşer olduğundan dolayı Biy'atürrıdvan namı verilmiş olan biy'attır.

Sh:»4422

Kıssayı müfessirîn şöyle hulâsa etmişlerdir: Resuli ekrem sallallahü aleyhi vesellem Hudeybiyeye indiğinde Huzâilerden Hıraş ibni Ümeyyeyi Sa'leb namındaki devesine bindirip Mekkelilere gönderdi, muharebe niyyetinde olmayıp mücerred Kâ'beyi ziyaret ve Ömre için geldiğini bildiriyordu, bunu varıp onlara söyleyince deveyi vurdular, kendisini de öldürmek için hücum ettiler, fakat Ehabîş araya girip kurtardılar, o da gelip keyfiyyeti Resulullaha haber verdi, bunun üzerine Resuli ekrem sallallahü aleyhi vesellem Hazreti Ömeri göndermek için çağırdı, Hazreti Ömer radıyallahü anh ya Resulallah dedi: onlar benim kendilerine olan gayz-u adavetmi bilirler. Ben onlara emniyyet edemem, şayed bir ezaya ma'ruz kalırsam Mekke içinde beni müdafea edecek hısımlarım adiy oğullarından kimse yoktur. Binaenaleyh Osman ibni Affanı gönderseniz, orada onun akrıba ve teallûkatı çoktur, hem onu severler, iradenizi o tebliğ edebilir. Bunun üzerine Resulullah Hazreti Osmanı çağırdı, Kureyşe gönderdi «biz onlarla muharebeye gelmedik, yalnız Ziyaret ve Ömere için geldik, bunu onlara haber ver ve kendilerini islâma da'vet eyle» dedi

ve Mekkede iymana gelmiş bir takım erkeklere ve kadınlara varıp fethi tebşir etmesini ve Allah tealânın dînini yakında Mekkede ızhar eyliyeceğini haber vermesini dahi emreyledi, bu suretle Hazreti Osman Kureyşe gitti, kendisini Eban ibni Saîd İbnil'as karşıladı, hayvanından indi onu bindirdi ve kayırdı (himayesini teahhüd etti) böylelikle Kureyşe vardı, me'mur olduğu haberi tebliğ etti, dediler ki: «istersen sen Beyti tavaf et, lâkin hepinizin üzerimize gelip girmeniz olamaz, ona yol yok». Müşarun'ileyh radıyallahü anh «Resuli ekrem sallallahü aleyhi vesellem tavaf etmedikçe ben tavaf edemem» dedi. Bunun üzerine onu alıkoydular, göz habsine tuttular, beriden ise Resulullaha ve müslimanlara «Osman katlolunmuş» diye duyuldu. Bunun üzerine aleyhissalâtü vesselâm «o kavm ile çarpışmadan gitmeyiz» dedi

Sh:»4423

ve aleyhissalâtü vesselâmın münâdîsi şöyle nida etti: haberiniz olsun ki Resulullaha Ruhulkudüs indi de ona biy'at emretti, hemen çıkın Allah tealâ namına Peygambere biy'at edin. Derhal müslimanlar fırladılar ve Resulullaha biy'at eylediler. Bu biy'at bir ağacın altında olmuş idi ki bir semüre ağacı idi. Denilmiştir ki Resulullah ağacın dibine oturmuştu, dallarından bir dal sırtının üzerine geliyordu, Abdullah ibni Mugaffel

radıyallahü anh demiştir ki: ben baş ucunda dikiliyordum ve elimde ağaçtan bir dal vardı koruyordum dalı sırtından kaldırdım. Önünde ölmek ve kaçmamak üzere kendisine biy'at ettiler, Resulullah onlara «siz bu gün ehli Arzın en hayırlısısınız» buyurdu. Müslim ve sairede rivayet olunduğu üzere Câbir İbni Abdillah radıyallahü anh «biz Resulullaha bîati firar etmemek üzere yaptık, ölüme biy'at etmedik» demiştir. Buharîde Seleme ibnilekva' radiyallahü anhten de şöyle rivayet eylemiştir: ben Resulullaha ağacın altında biy'at ettim demiş, ne üzerine biy'at ettiniz denildiğinde de kaçmamak üzere demiştir. Müslim, Ma'kıl ibni Yesarden de: biyat ederlerken Resulullahın yüzünden ağacın dallarını tuttuğunu rivayet eylemiştir. İlk biy'at eden Ebusinani Esedî olmuştur ki Ukâşe ibni Muhsının biraderi Vehb ibni Muhsındır. Beyhekînin Delâilinde Şa'bîden rivayetine göre, bu zat Hazreti Peygambere «elini uzat sana biy'at edeyim» dedi. Hazreti Peygamber «ne üzerine biy'at edeceksin» buyurdu: «nefsindeki ne ise onun üzerine» dedi. Müslimin rivayet eylediği Câbir hadîsinde: Hazreti Câbir: «biz aleyhissalâtü vesselâma biy'at ettiğimizde yedi saadetlerini Ömer radıyallahü anh tutuyordu» demiştir. Fakat bu, biy'atin sonlarına doğru olduğu anlaşılıyor. Zira Sahibi Buharîde Nafı'den: Ömer radıyallahü anh

Hudeybiye günü oğlu Abdullahı Ensardan bir zatın yanında bulunan feresini üzerinde kıtâl etmek üzere getirmeğe göndermişti, Resulullah sallallahü aleyhi vesellem ağacın yanında biy'at alıyor, Ömer bilmiyordu, Abdullah biy'ati yaptı, sonra gitti feresi getirdi, Ömer radıyallahü anh kıtâl için zirh giyiyordu. Kendisine Resulullahın ağaç altında biy'atleştiğini haber verdi, hemen beraber gitti, Resulullaha biy'at etti» diye de merviydir. Demek ki ondan sonra Hazreti Ömer Resulullahın yorulmaması için yedi saadetini tutmuştu. Bir de Resuli ekrem Sallallahü aleyhi vesellem sağ eline obir eline vurup bu da Osmanın biy'ati demişti, müşrikler bu biy'ati işittiler ve korktular ve Hazreti Osman ile beraber müslimanlardan bir cemaati de salıverdiler, bu biy'ati rıdvanı yapan mü'minlerin adedi en sahih rivayet bin dört yüzdür. Bin beş yüz kadar ve daha ziyade rivayetleri vardır. Denilmiştir ki birinde küçükler ve tabi'ler sayılmamış, diğerlerinde hepsi sayılmıştır, orada mevcud olanlardan hiç biy'at etmiyen kalmamış, yalnız Cedd ibni Kays namında bir münafık devesinin karnının altında gizlenmiş kalmış idi Nafı'den rivâyet olunduğu üzere altında biy'at vakı' olan o semüre ağacına bilahare nâs gidip yanında namaz kılar olmuşlardı. Hazreti Ömer işitti, o ağacın kesilmesini emrediverdi, henüz Cahiliyye âdetini unutmıyanların fitneye tutulup Allahın gayrisine ıbâdet etmesinden sakınmıştı. Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellemden hadîste vârid olmuştur ki: «biy'ati rıdvanda bulunan kimse nâre girmez» bu âyette de kasem ile « لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ » buyurmuştur. Ebu hayvan derki: burada rıza, üzerlerine ızhari ni'am ma'nasına sıfati fiıldir. Sıfatı zât değildir. Çünkü « اِذْ يُبَايِعُونَكَ » diye zaman ile takyid edilmiştir. Hasılı: namına kasem olsun ki Allah o

mü'minlerden râzıy oldu, o ağacın altında sana biy'at ederlerken ﴿فَعَلِمَ مَا فِى قُلُوبِهِمْ﴾

çünkü kalblerindekini bildi - sıdk-u ıhlâslarını ve Müşriklerin fıillerine karşı

Sh:»4425

teesür ve heyecanlarını bildi ﴿فَانْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ﴾ de üzerlerine o sekîneti indirdi - sulha yatıştırdı ﴿وَاَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا﴾ ve kendilerine yakın bir fethi sevab verdi - Mekkeden dönüşte Hayberin fethini kendilerine bir mükâfat olarak va'd buyurdu. Bir de harbsiz olarak Hecr arazısi fetholunmuştu ki bir çok zaman hasılâtından istifade ettikleri güzel bir fetihtir. Haseni Basrî fethi karîbden murad bu olduğunu söylemiştir. Diğerleri ise Hayber demişlerdir. 19. ﴿وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَاْخُذُونَهَا﴾ bir çok da ganîmetleri ki onları alacaklar - bu ganaimi kesîre Hayber ganîmetleridir ki süvarîye iki sehim piyadeye bir sehim olarak taksim olundu 20. ﴿وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَاْخُذُونَهَا﴾ daha Allah sizlere bir çok ganîmetler va'd buyurdu ki onları alacaksınız - bunlar da Kıyamete kadar müslimanların futuhatı ve alacakları ganâimdir. ﴿فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهِ﴾ şimdilik bunu size pişîn verdi - va'd olunan bir çok ganîmetlerden önce Hayber ganîmetini müsta'celen verdi ﴿وَكَفَّ اَيْدِىَ النَّاسِ عَنْكُمْ﴾ ve sizden nâsın ellerini çekti - Hayberlilerin müttefıkleri

olan Esed ve Gatafan kabileleri onlara yardım etmek istediler de korkup kaçtılar. Hudeybiye sulhıyle Kureyşin de eli çekildi, Handak vak'asında olduğu gibi müslimanlara saldırmak isteyen düşmanların sultaları kırılıp ba'dema islâm devleti emniyyet sahasına girdi ﴿وَلِتَكُونَ اٰيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ hem de mü'minlere bir âyet - istikbalde mev'ud olan fütuhat ve ganâimin tehakkukuna bir emare ve alâmet olsun ﴿وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا﴾ ve sizi doğru bir yola hidâyet buyursun - muvaffak kılsın ki o

yol müstekıllen Allaha ve Allahın fadlına i'timad yoludur. 21. ﴿وَاُخْرٰى﴾ Bu pişinden başka diğer bir ganîmeti daha isâbe buyurdu ki ﴿لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا﴾ ona henüz gücünüz yetmedi -ya'ni daha elinize geçmedi ﴿قَدْ اَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا﴾ lâkin Allah onu muhakkak surette ihata ve istîlâ buyurdu - ya'ni zaferinizi takdir ve kat'ıyyen va'd buyurdu, mü'minler için hıfz etmektedir. Ki buda Hevâzin veya Fâris ganâimidir. ﴿وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرًا﴾ daha da Allah her şey'e kadir bulunuyor. - Onu verdikten sonra daha neler neler verebilir. 22. ﴿وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ Ve eğer o küfredenler size kıtal etmiş olsalardı - ya'ni

Mekkeliler musaleha yapmayıp size muharebe etselerdi ﴿لَوَلَّوُا الْاَدْبَارَ﴾ muhakkak

arkalarına dönüp kaçacaklardı - çünkü Allah sizin biy'atinizden razı olmuş ve isabenizi takdir buyurmuş idi,

onun için kaçacaklardı ﴿ثُمَّ لَايَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا﴾ sonra da ne himaye

edecek bir sahib, ne de öc olacak bir yardımcı bulamıyacaklardı 23.

﴿سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِى قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ﴾ Allahın öteden beri geçe gelen sünneti -

âdeti böyle, ya'ni onun Peygamberlerinin galebesi eski ümmetlerden beri cereyan edegelen bir âdetidir.

﴿وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا﴾ sen de Allahın o sünnetine bir tebdil bulamazsın -

fakat bu sulh sayesinde onlardan da bir çoğuna iyman nasîb olarak kurtulacaklardır. 24.

﴿بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ اَنْ اَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ﴾ Mekke deresinde size onların

üzerine bir zafer verdikten sonra ellerinizi çekti -bu zafer nasıldı. Evvelâ: müslimanların Hudeybiyeye kadar

varıp da

orada ordu kurmaları bile bir zaferdi. Çünkü Halid ibni Velîd iki yüz kadar Kureyş süvarisinin kumandanı

olarak Kürâı gamîme kadar gelmiş idi, eshaba yaklaşmak istedi, Resulullah Abbad ibni Bişri me'mur etti, o

da süvârileri ile ileri vardı, karşılarında saf bağladı, öğle vaktı olmuş idi, Resulullah salâti havf kıldı, Halid çekildi gitti, Resulullah da yolu sağ tarafta yokuşa durup Hudeybiyeye kadar vardı diye nakledilmiştir.

Saniyen, Tirmizî ve gayrileri Hazreti Enesten rivayet etmişlerdir ki: seksen kişi sabah namazı vaktı Peygamberi katil kasdiyle cebeli Ten'îm tarafından Peygamber ve eshabının üzerine inmişlerdi, yakalandılar, sonra da Peygamber onları azad etti اهـ. Bir de bu âyetin Mekke fethi hakkında olduğuna dâir İmamı a'zam Ebu Hanife Hazretlerine nisbet edilen bir kavil vardır. Öyle zafer elvermişken el çektirmenin hikmeti beyan olunmak üzere buyuruluyor ki 25.

﴿هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ onlar o kimselerdir ki küfredip sizleri Mescidi haramdan

﴿وَالْهَدْىَ مَعْكُوفًا اَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ﴾ ve o bekletilen kurbanlık hediyyeleri mahalline, ya'ni kurban edilmesi halâl olan mekânına, Mina mevkıine varmaktan meni' ettiler - binaenaleyh azâb ve ukubete lâyık idiler, bu hediyyeler yetmiş kadar vardı. El çektiren sebebe gelince

﴿وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَآءٌ مُؤْمِنَاتٌ﴾ eğer onların arasında bir takım iyman etmiş erkekler ve iyman etmiş kadınlar bulunmasa idi ﴿لَمْ تَعْلَمُوهُمْ﴾ ki siz onları bilmiyordunuz - şahıslarıyle tanımıyordunuz

﴿اَنْ تَطَؤُهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ eğer onları bilmiyerek

çiğnemeniz, çiğneyib de o yüzden size bir mazarrat gelecek olmasa idi - mü'minin hataen katlinden dolayı keffaret ve diyet gibi bir mes'uliyyet veya

Sh:»4428

dindaşı öldürmek gibi agyar nazarında şanınıza leke getirecek veya vicdan azâbı verecek bir şemâtet yâhud günah olmasa idi...

MEARRE: uyuz ılleti gibi rahatsız eden maddi veya ma'nevî derd ve meşakkat veya garamet ve günah demektir. Burada ba'zıları diyet, ba'zıları keffaret, ba'zıları günah, ba'zıları da küffarın serzenişi veya vicdanda elem ve teessüf ile tefsir etmişlerdir. İbni Atıyye der ki: günah ve diyet kavilleri zaıyftır çünkü dari harbde iymanı mestur olan bir mü'minin katlinde isim ve diyet yoktur اهـ. Keffaret hakkında da eimmenin ıhtilâfı vardır: Alûsî şunları kayd etmiştir: Fusuli madiyyede Fıkıhta Te'sîsünnezairden naklen şöyle zikreder: bizim eshabımız -ya'ni Hanefiyye - demişlerdir ki dari harb şübehat ile münderi olanların vücubunu men'eder, zira bizim ahkâmımız onların darinde cereyan etmez, onların darlarının hukmü de bizde cereyan etmez. Şafiîye göre ise dari harb « مَا يَنْدَرِئُ بِالشُّبُهَاتِ » in vücuduna mani' olmaz. Bunun

beyanı: bir harbî dari harbde müsliman olsa da eman ile darlarına girmiş olan bir müslimi katleylese bize göre kısas da, diyet de yoktur, Şafiîye göre ise kısas vardır. Kezalik iki müslim müste'min olarak dâri harbe girseler de birisi diğerini katleylese yine huküm böyledir: bizce kısas yok, şafiîce vardır. Sonra Ebûhanîfe, Ebûyusüf ve Muhammed beyninde ıhtilâflı bir mes'ele de zikretmiş de demiştir ki iki esırin birisi arkadaşını dari harbde katleylese Ebûhanîfe ve Ebûyusüf ındinde ona keffaretten başka bir şey lâzım gelmez. Çünkü esîr onların elindedir, ehli harbden birisi gibi olmuştur. Fakat imamı Muhammed ındinde diyet vacib olur. zira esîre kendi nefsinin hukmü vardır. Yalnızca kendi nefsindeki hukme ı'tibar olunur اهـ. Kâfîden de şu mes'eleyi nakl eder: bir kimse dâri harbde müsliman olmuş da bize hicret etmemiş, bir müslim de onu amden yâhud hataen

Sh:»4429

katleylemiş ve onun orada müsliman vârisleri de bulunmuş olsa eğer amden ise bir şeyi zâmin olmaz, hataen ise keffareti zâmin olur, diyeti değil اهـ. Zemahşerî şöyle der: onları bilmiyerek katlettiklerinde isabet edecek mearre nedir? der isen, derim ki: diyet ve keffaretin vücubu ve dindaşlarını fark-u temyiz etmiyerek bize yaptıklarını yaptılar diye kâfirlerin kötü sözleri, bir de biraz taksîr cereyan etmiş ise isim

isabet eder اهـ. Ancak diyetin vâcib olması dari islâmda ve yâhud « وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ » kaydiyle mukayyed olduğu unutulmamak lâzım gelir.

Müfessirîn derler ki burada iycazi hazif vardır: « لَوْلَا » nın cevabı kelâmın delâletiyle hazfedilmiştir ki « لَمَا كَفَّ اَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ » demektir. Ya'ni o iyman edenler olmasa idi onlardan ellerinizi çekmezdi». Bununla beraber Zemahşerî der ki: « وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ » ile « لَوْ تَزَيَّلُوا » bir ma'nâya racı' olmak i'tibariyle bir tekrir gibi olup « لَعَذَّبْنَا » nın cevab olması da câiz olur اهـ. Keşşaf Muhaşşisi ibni Münir Ahmed de bunu te'yid ederek şöyle der: gerçi « لَوْلَا », bir vücuddan dolayı imtinaa delâlet etmek, « لو » de imtina'dan dolayı imtinaa delâlet eylemek i'tibariyle aralarında münafat varsa da burada « لو » « تَزَيَّلُوا » ya dahil olmuş, tezeyyül de ademi vücuda racı' bulunmuş olduğu cihetle mealen birleşmiş olurlar. Ceddim merhum bu ikinci vechi ıhtiyar eyler ve buna «tatrie, ya'ni tazelemek» tesmiye ederdi ve ekseriya kelâm uzayıp evveli uzaklaşarak âhırin evvele reddine ihtiyac hasıl olduğu zaman yapılır. Ba'zan ayni lâfz ile ba'zan da onun müeddasını eda edecek diğer bir lâfz ile tazelenir. Bunun bir çok emsali geçmiştir اهـ. Bu vecih, haziften selâmet i'tibariyle bizim de hoşumuza gider gibi ise de çokları evvelkini tercih ediyorlar. Filvakı' şu cümlenin cevab ile irtibatı da esbabı tercihten

sayılır ﴿لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِى رَحْمَتِهٖ مَنْ يَشَآءُ﴾ Allah

dilediğini

Sh:»4430

rahmetine idhal buyuracağı için - bu cümle kelâmın gelişinden anlaşılan ve âyetin masiyka lehi olan ma'naya müteallıktır ki Mantık ta'birince « لَوْلَا » kazıyyei şartıyyesinin mukaddimei istisnaiyyesine ıllettir. Bu istisna ya mahzuf olan cevabın nekızını istisna eyliyen bir mukaddimei râfiadır: Ma'na şöyle demek olur: «

لَوْلَا رِجَالٌ الخ... لَمَا كَفَّ اَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ لٰكِنْ كَفَّ اَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ الخ.. الخ » Ya'ni o iyman eden rical ve nisa bulunmasa idi ellerinizi ondan çekmezdi, lâkin ellerinizi onlardan çekti, çünkü Allah dilediğini rahmetine koyacaktır. Bu ma'naya göre cevab burada mukadder olmak ıktıza eder. Bizim bir mülâhazamıza göre ise burada kelâmın asıl mesiyka lehi olan mukaddimei istisnaiyyeyi talînin değil de mukaddemin nekıyzını istisna ederek ma'na da mukaddimei vâzıaya racı' bir mukaddimei rafia olmak üzere takdir etmek « لَوْلَا » nın vaz'ına daha muvafık olacaktır. Çünkü geçtiği üzere « لَوْلَا » nın vaz'ı medhulünün

vücudundan dolayı cevabının imtinaını ifade etmektir. Buna göre ma'nâ şu olur: Eğer o iyman edenler...

Mevcud olmasa idi ... الخ lâkin mevcud oldular, çünkü Allah dilediğini rahmetine koyacağı için onların iymanlarını dilemiş idi, binaenaleyh o yüzden size bir mazarret gelmesin diye ellerinizi onlardan çekti. Kazıy Beyzavînin burada « اِنْ كَانَ ذٰلِكَ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِى رَحْمَتِهٖ مَنْ يَشَآءُ » diye tefsir etmesi bu ma'nayı andırır. Bu ma'naya göre cevab, muahhar olabilirse de burada mahzuf olması daha müfid olacaktır.

Şu da bir tekrir değil, daha ziyade bir tavzıhtır: ﴿لَوْ تَزَيَّلُوا﴾ - cem'i müzekker zamirleri rical ve nisanın ictimaı halinde ikisine de şamil olacağından burada da mü'minîn ve mü'minat mecmuu muraddır. Maamafih mü'minler ve kâfirler mecmuuna rücuu ıhtimali de söylenmiştir. Tezeyyül, fark-u temyiz, ya'ni ayrılıp seçilmek demektir. Ya'ni o mü'min erkeklerle mü'mine kadınlar kâfirlerin içinde ayrılıp da çekilebilseler, çiğnenmeksizin oradan ayrılıp sizden tarafa

Sh:»4431

geçebilselerdi, yâhud kâfirlerle mü'minler fark edilebilselerdi ﴿لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ﴾ onlardan - ya'ni Mekke ehalisi içinden - küfredenleri

elbette ﴿عَذَابًا اَلِيمًا﴾ elîm bir azâb ile ta'zib ederdik - ya katledilirlerdi ya esîr. 26. ﴿اِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ﴾ o vakıt ki o küfredenler kalblerinde o hamiyyeti kaynatmıştı - burada « اِذْ » in yukarıdaki « صَدُّوا » ya yâhud mukadder « اُذْكُرْ » e teallûku dahi tecviz edilmiş ise de zâhir ve karîb olan « لَعَذَّبْنَا » ya müteallık olmasıdır.

HAMİYYET, namus gayretiyle kızmak, bir şeyden arlanarak istinkâf etmektir. Ragıb der ki: kuvvei gadabiyye kabarıp çoğaldığı vakıt hamiyyet ta'bir olunur. = « حَمَيْتُ عَلٰى فُلَانٍ » filâna karşı hamiyyete geldim» kızdım demek, = غَضِبْتُ عَلَيْهِ ona gadab ettim öfkelendim demektir اهـ. ﴿حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ﴾ o Cahiliyye hamiyyeti - Cahiliyye milletinin hamiyyeti, yâhud Cahiliyyet hamiyyeti, ya'ni cahillik hamiyyeti veya cahilâne hamıyyet, ki yerinde olmıyan ma'nâsız hamiyyet yâhud hakkı kabule mani' olan hamiyyet. Netekim « بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ » yazılmasını istememişler, « بِاسْمِكَ اللّٰهُمَّ » yazılsın demişlerdi, Resulullah namını kabul etmemişler, Kâ'benin ziyaretini bu sene için durdurup gelecek seneye bırakmak istemişlerdi ﴿فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾ de ona karşı Allah gerek Resulünün üzerine ve gerek Mü'minlerin üzerine sekînetini indirdi - Sûrenin başında beyan olunduğu üzere hak itmi'nanı ile kalblerdeki heyecanı teskîn edip hilm-ü vekar verdi - rivayet olunur ki

Kureyş, Süheyl ibni Amri Kureşîyi ve Huveytıb ibni Abdiluzzayı ve Mükriz ibni Hafsı Ahyefi, gelecek sene Mekke Kureyş tarafından üç gün tahliye edilmek üzere bu senelik avdet buyurmasını Resulullaha arzetmek için, göndermişlerdi. Resulullah da kabul etti, aralarında bir musalehaname yazdılar,

Resuli

Sh:»4432

ekrem sallâllahü aleyhi vesellem Hazreti Alî radıyallahü anhe yaz, «

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ » buyurdu, Süheyl ve arkadaşları biz onu tanımıyoruz «

بِاسْمِكَ اللّٰهُمَّ » yaz dediler, sonra yaz: «

هٰذَا مَا صَالَحَ عَلَيْهِ وَ رَسُولُ اللّٰهِ اَهْلَ مَكَّةَ » bu, Resulullahın ehli Mekkeye yaptığı musaleha şartlarıdır buyurdu, buna da: biz senin Resulullah olduğunu bilsek seni Beytten men'etmez, harbe kalkışmazdık ve lâkin «

هٰذَا مَا صَالَحَ عَلَيْهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ » yaz dediler, aleyhissalâtü vesselâm ben şehadet ederim ki ben Resulullahım ve ben Muhammed ibni Abdillahım yaz arzularını buyurdu, müslimanlar bundan müteessir oldular onların tekliflerini kabul etmek istemediler, herifleri tutuvermeği

kurdular, derken Allah tealâ üzerlerine sekînetini indirdi de hilm-ü vekar ile yumuşadılar yatıştılar اهـ.

İbni Cerîrin zikrettiğine göre: Resulullah tavaf etmek için beytin tahliye edilmesi şartını teklif eylemişti, Süheyl, sıkışmışlar diye Araba söz ettirmeyiz, bu sene olmaz ve lâkin gelecek sene dedi, yazıldı, sonra Süheyl şu şartı teklif etti: bizden sana bir adam gelirse senin dininde dahi olsa bize iade edersin, dedi, müslimanlar: sübhanallah müslim olarak gelen bir adam müşriklere nasıl reddolunur? Dediler, bunun müzakeresi esnasında idi, Süheylin oğlu Ebû Cendel kendisine vurulmuş olan bukagılarıla sekerek Mekkenin altından çıkmış kendisini müslimanların içine atmıştı, babası Süheyl ya Muhammed! ilk evvel ben bunun bize reddini taleb ederim dedi - Resulullah, gel bunu benim için kurtar buyurdu, senin için kurtarmam dedi - etme yap buyurdu - yapmam dedi, arkadaşı Mükriz yanında idi, biz senin için müsaade ederiz dediler, Ebû Cendel de öteden, ey Müslimanlar! Ben size müslim olarak gelmişken müşriklere red mi olunacağım? Görmüyor musunuz ne haldeyim dedi, Allah yolunda çok ta'zib olunmuştu, bu noktada Hazreti Ömer dayanamamış, Hazreti Peygambere gelmiş demiş idi ki: biz hakk üzere değilmiyiz?

Resulullah evet

Sh:»4433

buyurdu, o halde ne için dînimizde bu zillete söz veriyoruz? dedi, ben Allahın Resulüyüm ona asî olmam, o benim nâsırımdır buyurdu - ya sen bize Beyte varacağız onu tavaf edeceğiz demiyor muydun? dedi, evet amma bu sene varacağız dedim mi sana buyurdu? Hayır, dedi öyle ise yine varacaksın, tavaf edeceksin buyurdu.

Sonra Ebû bekre varıp: bu hakka Allahın Peygamberi değil mi? dedi, Ebû bekir evet dedi - biz hakk üzere değil miyiz? dedi - hakk üzereyiz dedi o halde dînimizde bu zillete niçin söz veriyoruz? dedi, Ebû bekir demişti ki: behey adam, o Allahın Resulüdür, rabbına ısyan etmez, sen vefatına kadar onun rikâbına iyi yapış, vallahi o şübhesiz hakk üzerindedir. - Ya bize Beyte varacağımızı ve tavaf edeceğimizi söylemiyor mıydı? Dedi - evet amma sana bu sene varacaksın dedi mi? Hayır dedi o halde varacaksın ve tavaf edeceksindir dedi. Hazreti Ömer bunu kendisi nakletmiş ve Peygambere karşı islâmından beri bir kerre olmak üzere yaptığı bu kusurdan dolayı da bil'ahare keffaret olmak üzere bir çok ameller yapmıştır ki onları Hadîs ve Siyer kitabları anlatırlar. Sûrei Muhammedde «

فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوٓا اِلَى السَّلْمِۚ وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَۚ

» buyurulmuş olmak ı'tibariyle müslimanların ve Hazreti Ömerin bu heyecanları zâhire nazaran bir vazife demektir. Biy'ati rıdvan da böyle bir heyecan ile yapılmıştır. Fakat Allah tealâ bu sulhu yaptırmakla bir çok mü'minîn ve mü'minatı

kurtaracak ve bunu bir fethi mübînin mebdei yapacaktı. Onun için o kâfirlerin hamiyyeti cahiliyye saikasiyle islâma karşı gösterdikleri ınada mukabil Allah tealâ hem Resulünün, hem mü'minlerin üzerine sekînetini indirerek bu heyecanları yatıştırdı, görülüyor ki burada hamiyyet halkın fi'li gösterilmiş, sekînet, Allaha muzaf kılınmıştır. Bununla o cahilâne hamiyyetin mezmum bir fi'li mükteseb, ona karşı o sekînetin ise ilâhî ve kudsî bir mevhibe olduğu anlatılmıştır. Bir de «

«سَكِينَتَهُ عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ

Sh:»4434

buyurulmuş, «عَلٰى رَسُولِهِ وَالْمُؤْمِنِينَ» demekle iktifa olunmamıştır. Bunda da sekînetin her birine lâyık bir surette indirilmiş olduğuna bir iyma vardır. Bu suretle Allah tealâ sekînetini hem Resulünün üzerine hem de Mü'minlerin üzerine indirdi ﴿وَاَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوٰى﴾ ve onlara kelimei takvayı ilzam buyurdu - iltizam ettirdi.

TAKVÂ, Allahın vikayesine girmek: emrini tutup azâbından korunmaktır. Kelimei takvâ izafeti, ihtisas veya ednâ mülâbese veya beyaniyye olabilir: evvelkisi, sebebin müsebbebine izafeti kabîlinden olarak:

takvâ için esası şart, elzem olan kelime: korunmak için zarurî olan kelime, ehli takvânın kelimesi, korunanların şiârı olan kelime. Üçüncüsü, takvâ kelimesi, takvâ mahiyyeti demek olur. Bir çokları kelimei takvâdan murad kelimei tevhid ve şehadet olduğunu söylemişlerdir. Zira bütün takvânın başı ve esası şartı odur. Onun için sûrei Muhammedde «

فَاعْلَمْ اَنَّهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

» buyurulmuş idi. Tirmizî ve Abdullâh ibni Ahmed ve Dârekutnî ve sâire Übeyy ibni Kâ'bden merfuan rivayet etmişlerdir ki kelimei takvâ « لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ » dır. İbni merduye dahi Ebû Hüreyreden ve Seleme ibnil ekva'den öyle rivayet etmiştir. Ebû Hüreyreden bir rivayette « مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ » beraberdir. Ahmed ve ibni Hıbban ve Hâkim de Humrandan tahric etmişlerdir ki: Osman ibni Affan radıyallahü anh: Resulullah sallallahü aleyhi vesellemden işittim buyuruyordu: ben bir kelime bilirim ki onu kalbinden hakk olarak söyliyen kul nâra haram olur. Dedi. Bunun üzerine Ömer ibnilhattab radıyallahü anh de dedi ki: ben size söyliyeyim nedir o? o kelimei ıhlâstır ki Allah tealâ onu Muhammede ve eshabına ilzam buyurdu ve o kelimei takvâdır ki nebiyyullah sallallahü aleyhi vesellem amcası Ebû talibe vefatı sırasında telkın buyurmuştu: «

شَهَادَةِ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ»

Sh:»4435

Ebû hayyanın nakline göre Hazreti Alîden ve ibni Ömer ve ibni Abbastan dahi rivayet olunmuştur. Hazreti Aliden ve ibni Ömerden « لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاللّٰهُ أَكْبَرُ » diye, Misver ibni mahremeden « لاَ اِلَـهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ » diye, Ata ibni ebî rebâhtan ve Mücahidden « لَا اِلَـهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ وَ هُو عَلَى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ » diye rivayet de olunmuştur. Haseni Basrîden menkul olduğu üzere ba'zıları da sebat ve ahde vefa demişlerdir. Ya'ni akdi sulhta sebat ile musaleha name ahkâmını iyfa etmeği iltizam eylemişlerdir. Buna göre kelimei tekvâ akdı sulh, ta'biri âharle sulh ahidnamesi demek olur. Çünkü bununla mü'minîn ve mü'minât korunacak ilerisi için hazırlanacak idi. Bunu da evvelki ma'nâda derc mümkin ise de bu ma'nâ nazmın sıyakına daha yakındır. Netekim şöyle buyuruluyor:

﴿وَكَانُوٓا اَحَقَّ بِهَا وَاَهْلَهَا﴾ ve onlar, ona ehak ve onun ehli idiler - o mü'minler ılmi ilâhîde o kelimeye daha müstehıkk hem de ehildiler, öyle bir kelime ile korunmak diğerlerinden ziyade onların hakları idi, hem de onu hıfz-u iltizama ehil Müşrikler değil onlar idi, çünkü Allah onlardan razı olmuştu o hamiyyeti cahiliyye sahibi Müşrikler korunmağa lâyık olmadıkları gibi onu muhafaza ve idâme

etmek ehliyyetini de hâiz değil idiler. Netekim öyle oldu, mü'minler korundu ve akıbet onların oldu. Burada «بِهَا وَاَهْلَهَا» zamirlerini yukarıda zikri geçen Mekkeye gönderenler de olmuştur. Ya'ni mü'minler o Mekkeye Müşriklerden daha ehak ve ehloldukları halde Allah o hikmete mebni böyle takvâyı ilzam buyurup harb ettirmedi ﴿وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا﴾ ve Allah her şey'e alîm bulunuyor. Filvaki' bu sulh müslimanlar için bir fethi mübîn mebdei olmuş ve çok geçmeden müslimanlar öyle

Sh:»4436

çoğalmıştır ki bu kerre Hudyebiyeye yalnız bin beş yüz kişi ile gelebilen müslimanlar, iki sene sonra on bin kişilik müeyyed bir ordu ile Mekkenin fethine gitmişlerdir.

﴿٢٧﴾ لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُولَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٨﴾ هُوَ الَّذِى اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ

عَلَى الدِّينِ كُلِّهٖ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿۲۹﴾ مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللّٰهِ ؕ
وَالَّذِينَ مَعَهٗۤ اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ تَرٰىهُمْ رُكَّعًا
سُجَّدًا يَّبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا ۖ سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِمْ
مِّنْ اَثَرِ السُّجُودِ ؕ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِى التَّوْرٰىةِ ۚ وَمَثَلُهُمْ فِى الْاِنْجِيلِ ۛ
كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْـَٔهٗ فَاٰزَرَهٗ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوقِهٖ يُعْجِبُ
الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ ؕ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيمًا ﴿﴾

Sh:»4437

Meali Şerifi

Şanına kasem olsun ki Allah hakikaten Resulüne o rü'yayı hakkıyle sadık gösterdi, şanına kasem olsun ki inşâallah Mescidi harama emniyyetler içinde, başlarınızı kazıtarak, kırkarak, korkunuz olmıyarak sureti kat'iyyede gireceksiniz, fakat sizin bilmediğiniz şeyleri bildi de ondan önce yakın bir fetih yaptı 27 O odur ki Resulünü hidayet rehberi ve hak dîni ile gönderdi, onu her dînin üstüne çıkarmak için, şâhid olarak da

Allah yeter 28 Muhammed Resulullahdır, onun maıyyetindekiler ise küffara karşı çok çetin, kendi aralarında gayet merhametlidirler. Onları görürsün cemâatle rükû', sücud ederek, Allahdan fadl-u rıdvan isterler. Sîmaları secde eserinden yüzlerindedir. Bu onların Tevrattaki meselleri' İncîldeki meselleri de bir ekin gibidir ki filizini çıkarmış, derken onu kuvvetlendirmiş, derken kalınlaşmış, derken sakları üzerinde bir düze istikamet almış, zürrâın hoşuna gidiyor. Onlarla kâfirlere gayz vermek için, onlardan iyman edib de salih salih ameller yapanlara Allah hem bir mağfiret va'd buyurdu hem de bir ecri azîm 29

27. ﴿لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُولَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ﴾ Şanına kasem olsun ki Allah hakikaten Resulüne o ru'yayı bihakkın sadık etti - hakk olarak, yâhud iymanında sâbit olanlarla olmıyanları ayırd etmek gibi hak bir sebeb ve hikmet ile doğru gösterdi, yâhud doğru çıkardı, yalan çıkarmadı. Resulullah Hudeybiyeye çıkmazdan evvel görmüştü ki: kendisi ve eshabı emniyyetler içinde başlarını kazıtmış ve kırkdırmış olarak Mekkeye girmişlerdi. Bunu eshabına söylemiş, onlar da Peygamberin ru'yası hakk olduğunu bildiklerinden sevinmişler, müjdelenmişler ve bu sene gireceklerini zannetmişlerdi,

netekim Hazreti Ömerin söyledikleri geçmişdir. Halbuki o daha sonra olacaktı, onun için geri kalarak Medîneye dönüldüğünde Munafıklardan Abdullah ibni Übeyy ve Abdullah ibni Nüfeyl ve Rifaa İbnilharis: vallahi ne kazıttık, ne kırktırdık, ne de Mescidi haramı gördük diye dokunmak istemişler, onun üzerine bu nâzil olmuştur. Demek ki bu âyet Medîneye avdetten sonra nâzil olmuştur. Bu sebeble Peygamberin o ru'yası kasem ve te'kidlerler tahkık ve kavlen ve fi'len tasdik ve te'yîd olunarak vahyi sarih ile beyan ve va'di kat'î ile i'lân edilmek üzere buyuruluyor ki:

﴿لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ﴾ - bu hem ru'yayı beyan hem de vahyi sarih ile yeni baştan va'd-ü i'lândır. « لام » kasem « نون » te'kîddir. « وَاللّٰهُ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ الخ » demektir. Ya'ni siz mü'minler vallahi o Mescidi harama kat'î surette gireceksiniz inşâallah - « اِنْ شَآءَ اللّٰهُ » kaydinde de bir kaç nükte vardır: evvelâ, bu gibi va'd makamlarında ta'lîm içindir, ikincisi, o giriş kendi celâdetleriyle değil, Allahın dilemesiyle olduğuna tenbih içindir, üçüncüsü muhatablar içinde o zamana kadar vefat edecekler bulunabileceğine işaret olmak üzere cemaatın mevcud efradına nazaran bir ıhtimali ış'ar içindir. İnşâallah öyle gireceksiniz ki ﴿اٰمِنِيْنَ﴾ emniyyetler içinde - asûde asûde ﴿مُحَلِّقِيْنَ رُءُوْسَكُمْ وَمُقَصِّرِيْنَ﴾ başlarınızı kazıtmış ve kırkdırmış olarak - ya'ni kiminiz

kazıtmış, kiminiz kırktırmış bir halde - ihramdan çıkarken tıraş olmak nüsükdendir. Buradan anlaşılır ki kazıtmak vâcib değildir. Taksîr, ya'ni kırkmak, kısaltmak da caizdir. Şu kadar ki takdîminden anlaşıldığına göre kazıtmak evlâdır. Haberlerde varid olan da öyledir. Buharî, Müslim ve sâirede rivâyet olunduğuna göre Resulullah sallallahü aleyhi vesellem « اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلِّقِينَ » buyurdu, « اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلِّقِينَ » buyurdu, « يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَالْمُقَصِّرِينَ » dediler « وَالْمُقَصِّرِينَ » buyurdu. üç kerre, yine « يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَالْمُقَصِّرِينَ » dediler

Kadınlara gelince

Sh:»4439

Ebû Davud ve Beyhekî sünnette « لَيْسَ عَلَى النِّسَآءِ حَلْقٌ » kadınlara kazıtmak yoktur. ﴿لَا تَخَافُونَ﴾ Korkunuz olmıyarak - ya'ni girerken emîn emîn girdiğiniz gibi girdikten sonra da korkmıyacaksınız, emniyyetli tam bir fethe nâil olacaksınız, bu muhakkak, Allah bunu hakkolarak dos doğru gösterdi ﴿فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا﴾ fakat sizin bilmediğiniz bir şey, bir hikmet bildi ﴿فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ﴾ de ondan önce - o duhulden beride ﴿فَتْحًا قَرِيبًا﴾ yakın bir fatih yaptı - Hudeybiye sulhunu te'min ile Hayber fathini yaptı ve bunu o ruyanın sıdkına bir delîl ve

alâmet kıldı. Hem bu fethi mübîn, Mekkenin fethi ile kalacak da değil 28. ﴿هُوَ الَّذِى﴾ o, o Allahdır ki ﴿اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ﴾ Resulünü hüdâ ve hak dîni ile gönderdi - Resulü şimdi geleceği üzere Muhammed sallallahü aleyhi vesellem. Hüdâ, doğru yol gösteren delîl, « هُدًى لِلنَّاسِ، هُدًى لِلْمُتَّقِينَ » olan Kur'an.

HAK, esmâi husnadan, DÎNİLHAK, hakkın dîni, bütün insanlığın hukukunu tekeffül eden Hak tealâdan başkasına ıbadeti kabul etmiyen dîni islâm ﴿لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ﴾ ki onu dînin hepsinin üzerine kahir ve galib kılmak için - dîn cinsinin hepsinin üzerine çıkarmak, hepsine galib ve üstün etmek için ki bu galebe iki vecihledir. Birisi, ılmen huccet ve bürhanda galebedir ki « بِالْهُدٰى » buna işarettir. Birisi de, amelen fi'liyyatta galebe ve istîlâdır ki dînilhak ta'birinde de bunun tahakkukuna işaret vardır. İslâm ile çarpışmak istiyen dînlerin hepsi muhakkak mağlûb olacaktır. Bunlardan birincisi temamen zâhir olduğunda şübhe yoktur. Dini islâm ılmî noktai nazardan her dîne galibdir: ikincisi ise tarihte bir dereceye kadar tahakkuk etmiş

ve bir zamanlar müslimanlar her kavme galib olmuş ise de bunun tamamı daha ziyade istıkbalin sînei inkişafındadır. Ba'zıları bunun Isânın nüzulünde olacağını söylemişlerdir. Allahü a'lem. (Sûrei «Tevbe» de bu âyetin nazîrine bak). ﴿وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا﴾ şâhid olarak da Allah yeter - o indirdiği âyât, ve fi'len ızhar eylediği mu'cizât ile şehadet eder, 29. ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ﴾ ki Muhammed Allahın Resulüdür, - Binaenaleyh ona olan va'dlerini fi'liyyat ile tehakkuk ettirerek isbat edecek olan da odur. Allahın bu şehadetine karşı Muhammed Resulullah demek istemiyen kâfirler hakıkatte kendileri zarar etmiş olurlar. ﴿وَالَّذِينَ مَعَهُۥٓ﴾ onunla beraber olanlar da ﴿اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ﴾ kâfirlere karşı çok çetin - çok şiddetlidirler, onların küfürlerine karşı za'f, yılgınlık göstermez, sert ve kuvvetli davranırlar. Onun için sulh müzakeresi esnasında kâfirlerin sözlerine karşı galeyana gelmişlerdi. Fakat ﴿رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ﴾ kendi aralarında çok rahîmdirler - birbirlerine çok yumuşak, çok nâzik, merhametli hareket ederler. Onun için aralarında kelimei hakk üzerinde toplanmaları da kolay olur. ﴿تَرٰيهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا﴾ Onları hep rükû', sücûd halinde görürsün - o kadar çok namaz kılarlar, öyle itaatkâr ve âbiddirler ﴿يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا﴾ Allahdan hep fadl-ü rıdvan isterler - daha ziyade sevab ve rızasını taleb ederler, öyle çalışırlar ve daima Allahın rızasına doğru terakkıyi düşünürler ﴿سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِمْ مِنْ اَثَرِ السُّجُودِ﴾ sîmâları secde eserinden

yüzlerindedir - Allah için halisâne secde edip durdukları yüzlerinin salâh ile parlıyan

nurânîliğinden

Sh:»4441

bellidir. Bir hadîsi şerifte vârid olmuştur ki «

مَنْ كَثُرَتْ صَلَاتُهُ بِاللَّيْلِ حَسُنَ وَجْهَهُ بِالنَّهَارِ = gece namazı çok olanın

gündüz yüzü güzel olur.» Ebüssüud tefsirinde der ki: çok secde etmekten hasıl olan eserdir. Hazreti

Peygamber sallallahü aleyhi vesellemden rivâyet olunan « لَا تَعْلِبُوا صُوَرَكُمْ = ya'ni

suratlarınızı sertleştirmeyiniz. Sertlikle damgalamayınız» hadîsi nebevîsi ile vârid olan nehiy alınlarını yere

sürterek o sîmâları husule getirmeğe çalışanlar hakkındadır ki o sırf riyâ ve nifaktır. Burada kelâm ise sırf

Allah için secde eden halîs muhlîs secdekâr olanların vecihlerinde hasıl olan eserdir اهـ. Mücahidden

rivâyet olunduğuna göre: ibni Abbas demiştir ki: «

سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِمْ مِنْ اَثَرِ السُّجُودِ » o göreceğiniz eser değil, ve lâkin islâm

sîmâsı, seciyyesi, tavrı, huşuu, tevazuudur. Ba'zı müfessirîn de bunu Dünyadaki secdelerinden,

namazlarından Kıyamet günü yüzlerinde hasıl olacak nur diye rivâyet etmişlerdir. «

«﴿تَعْرِفُ فِى وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ﴾. ﴿يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ﴾

kabîlinden demek olur. ﴿ذٰلِكَ﴾ o - zikrolunan vasıf ﴿مَثَلُهُمْ فِى التَّوْرٰيةِ﴾ onların

Tevrattaki meselleridir. - Tevratta mesel olarak zikrolunan acîb sıfatlarıdır

﴿وَمَثَلُهُمْ فِى الْاِنْجِيلِ﴾ İncildeki meselleri de - şudur: ﴿كَزَرْعٍ﴾ bir ekin gibi ki

﴿اَخْرَجَ شَطْئَهُ﴾ filizini çıkarmış - ya'ni çimi sürgününü yarmış çatallanmış ﴿فَاٰزَرَهُ﴾

derken onu kuvvetlendirmiş - başak çıkarmağa başlamış ﴿فَاسْتَغْلَظَ﴾ derken kalınlaşmış

﴿فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوقِهِ﴾ derken sakları üzere bir düzeye dizilmiş - saklarında za'f yok, yatık

değil, dik ve düzgün, öyle güzel bir terbiye ile muntazam bir siyak üzere yetişmiş, öyle düzgün öyle dolgun,

öyle feyızlı

Sh:»4442

﴿يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ﴾ öyle ki ekincilerin hoşuna gider - hars erbabı ve ta'lim-ü terbiye üstadları

onları gördükçe imrenir. İşte Resulullah ve eshabı böyle hoş, mükemmel, muntazam güzel bir ekin gibi

yetiştirilmiş bir ordudur. Burada Resulullahın feyzı ahlâkı ve ta'lîm-ü terbiyesi il ümmetine ruhan ve cismen

verilen hayatî nizam ve neş'enin bir ifâdesi ve Mekke fâtihlerinin bir geçid resmi vardır. Katâde ve

Dahhâkten rivâyet olunan tefsîre göre: bu tasvir ümmeti Muhammedin İncilde zikrolunan meselleridir.

İncilde bir kavm çıkacak ki ekin yetişir gibi yetişecekler, onların içinden de bir kavm çıkacak emir bilma'ruf ve nehiy anil'münker yapacaklar diye yazılmış olduğu da nakledilmiştir. Lâkin diğer bir kısım müfessirîne göre « ﴿وَمَثَلُهُمْ فِى الْاِنْجِيلِ ۛ﴾ . ﴿مَثَلُهُمْ فِى التَّوْرٰيةِ ۚ﴾ » üzerine ma'tuf olarak yukarının kaydidir. « ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِى التَّوْرٰيةِ ۚ وَالْاِنْجِيلِ » demektir. « كَزَرْعٍ » tarafı ilâhîden yeni bir temsildir. Sahib Keşşaf şöyle der: bu bir meseldir ki Allah tealâ bunu milleti islâmın başlayışı ile sureti terakkîsi hakkında darb buyurmuştur. Çünkü Hazreti Peygamber sallallahü aleyhi vesellem yalnız olarak kıyam etti, sonra Allah tealâ onu ekinin ilk çimi ondan doğarak etrafını saran filizlerle katlanıp kuvvetlendiği gibi maıyyeti ile takviye buyurdu, Zira bunun zâhiri zerı', Peygamber, şat'i eshabıdır. Şu halde yalnız eshabın değil, Peygamberle beraber eshabının bir temsîli olmuş olur. Bunların ne için böyle yetiştirildiğine gelince ﴿لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ ؕ﴾ onlarla küffarı gayzlandırmak için - yetiştirilmişlerdir. Yâhud maba'dine merbut olarak: onlarla kâfirleri öfkelendirmek için

﴿وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَاَجْرًا عَظِيمًا﴾ Allah onlardan iyman edip salih ameller işliyenlere bir mağfiret ve büyük bir ecir va'd buyurmuştur. - Buradaki « مِنْهُمْ » zamirini müfessirlerden çoğu

Sh:»4443

obir zamirler gibi « وَالَّذِينَ مَعَهُۥٓ » ye göndermişler ve « من » beyâniyye olduğunu söylemişlerdir ki hepsinin « لَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ » vasfiyle muttasıf olduğunu ifade etmiş olur. Bu surette « من » teb'ızıyye olamaz. Fakat ibni Cerîr işbu « مِنْهُمْ » zamirinin « شَطْئَهُ » ma'nâsına râci' olduğunu beyan etmiştir. Ya'ni o zer'ın çıkardığı filizlerden iyman edip Allah ve Resulünü tasdık eyleyip de Allahın emrettiği güzel amelleri işleyen kimselere mağfiret ve ecri azîm va'd buyurdu demek olur ki bunlar islâma dahil olanlardır. Yukarıda « وَالَّذِينَ مَعَهُۥٓ » diye sıfatları beyan olunan cemaatten sonra Kıyamete kadar dîni Muhammedîye dahil olacak olanların hepsi murad olunduğu için burada filiz zamiri cemı'lenmiştir اهـ. Bizce bu ma'na obirinden daha güzeldir. Maamafih bu surette bu « مِنْهُمْ » zamirinin küffara irca' edilmesi gayz ta'liline daha muvafık olacağı kanaatindeyiz. Ya'ni Allah tealâ Resulünün maıyyetindeki ashabı ile küffara gayz vermek için onlardan: o kâfirler içinden iymana gelip de salih ameller yapan kimselere mağfiret ve ecri azîm va'd buyurdu, şübhe yok ki kâfirleri bu suretle iymana da'vet hamiyyeti cahiliyyelerine dokunur, kızdırır. Netekim oğlu Ebû Cendelin iymana gelmesi babası Süheyli ne kadar kızdırmıştı. Bu vechile burada hem Eshaba gayz edenlerin küffar oldukları anlatılmış, hem Ebû Cendel ve Ebû Nasîr vak'aları gibi küffarı kızdıran vukuata işaret edilmiş olduğu gibi

istıkbalin futuhatı ile islâma dâhil olup güzel hizmet edeceklerin mağfiret ve ecr-ü mesubatı dahi ayrıca anlatılmış oluyor.

İşte Allah tealâ Peygamberine evvel ve âhiri mağfiret ve ni'met olan bu Sûre ile böyle mübîn böyle parlak ve şümullü bir fetih, te'min buyurmuştur. Bu suretle Sûrei «Feth» ın âhiri bilhassa terbiye ve intizamın ehemmiyyetini iş'ar ettiği için bunun üzerine dahilî terbiye ve ıslahatın istikmali zımnında Sûrei «Hucürat» başlıyacaktır.